

Μακεδονικά

Τόμ. 1

Θωμά Παπαθανασίου, τέως οικονομικού Εφόρου, Το μεσαιωνικόν φρούριον τών Σερβίων, από της ιδρύσεως αυτού μέχρι της υπό των τούρκων αλώσεως. Θεσσαλονίκη 1939. Σελ. 6+95, μετά 10 εικόνων εν τω κειμένω, μιας παρενθέτου και 2 πινάκων εν τέλει.

Α. Ξυγγόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.9270](https://doi.org/10.12681/makedonika.9270)

Copyright © 2016, Α. Ξυγγόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ξυγγόπουλος Α. (2017). Θωμά Παπαθανασίου, τέως οικονομικού Εφόρου, Το μεσαιωνικόν φρούριον τών Σερβίων, από της ιδρύσεως αυτού μέχρι της υπό των τούρκων αλώσεως. Θεσσαλονίκη 1939. Σελ. 6+95, μετά 10 εικόνων εν τω κειμένω, μιας παρενθέτου και 2 πινάκων εν τέλει. *Μακεδονικά*, 1, 571–572.

<https://doi.org/10.12681/makedonika.9270>

εύρισκομένων συνθέσεων. Τὸ κιβωτίδιον ὁ κ. Ξυγγόπουλος ἀνάγει εἰς τὰ μῆσα περίπου τοῦ 12ου αἰῶνος.

Ἡ ἔργασία αὕτη τοῦ κ. Ξυγγοπούλου παρέχει σπουδαιότητα τὴν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς εἰκονογραφίας τῶν παραστάσεων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν βίον, τὸ μαρτύριον καὶ τὰ θαύματα τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, διαφωτίζουσα πολλὰ σημεῖα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἐν Θεσ)νίκῃ περιώνυμον ναὸν τοῦ Μυροβλήτου.

A. Σ.

Θωμᾶ Παπαθανασίου, τέως οἰκονομικοῦ Ἐφόρου, *Τὸ μεσαιωνικὸν φρούριον τῶν Σερβίων, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν τούρκων ἀλώσεως*. Θεσσαλονίκη 1939. Σελ. 6 + 95, μετὰ 10 εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ, μιᾶς παρενθέτου καὶ 2 πινάκων ἐν τέλει.

Ἡ εἰς χωριστὰς αὐτοτελεῖς μονογραφίας ἔκθεσις τῆς ἱστορίας καὶ ἡ περιγραφή τῶν μνημείων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἢ καὶ ὀλοκλήρων μικρῶν περιοχῶν εἶναι, ὡς δύναται κανεῖς εὐκόλως νὰ ἐννοήσῃ, ὑψίστης σπουδαιότητος. Αἱ κατὰ τόπους μονογραφίαι αὐταὶ παρέχουσι τὸ ὑλικὸν καὶ τὴν βάσιν δι' εὐρυτέρας συνθετικὰς μελέτας, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ συγκριτικὰς ἐρεῦνας, ἀπὸ τὰς ὁποίας θὰ προκύψῃ σὺν τῷ χρόνῳ ἢ γενικῇ ἱστορικῇ, ἀρχαιολογικῇ καὶ λαογραφικῇ εἰκὼν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἰδιαιτέρα σημασία τὴν ὁποίαν ἔχει κάθε μονογραφία τοῦ εἴδους τούτου, ἀφιερωμένη εἰς πόλεις ἢ περιοχὰς τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας ἢ τῆς Θράκης, εἶναι φανερά, διότι ἐλάχισται τοιαῦται μελέται εἶδον μέχρι τοῦδε τοῦ φῶς, τὸ δὲ ὑλικὸν, τὸ ὁποῖον περιμένει τὸν ἐρευνητὴν, εἶναι ἀκόμη τεράστιον καὶ μεγίστης σημασίας.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους, ἐγὼ τούλάχιστον, εἶδον μὲ ἰδιαιτέραν χαρὰν τὸ βιβλίον τοῦ κ. Παπαθανασίου περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Σερβίων, τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῶν ὁποίων ἀπὸ μακροῦ μελετῶ, προσεχῶς δὲ πρόκειται νὰ δημοσιεύσω εἰς ἴδιον τόμον τὰ πορίσματα τῶν μακροχρονίων ἐρευνῶν μου.

Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὸ ἔλεγεν ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν πρόλογόν του, θὰ ἦτο εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ κανεῖς τὰς δυσχερεῖας πού συνήντησεν οὗτος διὰ τὴν εὐρεσιν εἰδήσεων ἀναγομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σερβίων καὶ διὰ τὴν συναρμολῶσιν τῶν εἰδήσεων αὐτῶν, ὥστε νὰ παράσχη πλήρη σχεδὸν εἰκόνα τοῦ σκοτεινοῦ καὶ περιπετειώδους ἱστορικοῦ βίου τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης πόλεως.

Βεβαίως διέφυγον τὸν συγγραφέα ὠρισμένα, ξένα ἰδίως, συγγράμματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὔρη εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς βιβλιοθήκας, ὅπου εἰργάσθη.

Ἐπίσης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει του νεωτέρας ἐργασίας διασπαρμένας εἰς ξενόγλωσσα περιοδικά. Οὕτω, προκειμένου περὶ τῆς ὀνομασίας τῶν Σερβίων, δέχεται ἀνεπιφυλάκτως τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, ἐνῶ ἔχει ἤδη ἀποδειχθῆ ὑπὸ εἰδικῶν σλαβολόγων ὅτι τὸ ἔθνικὸν Σέρβοι ἐμφανίζεται τὸν 9ον μὸλις αἰῶνα.

Συχνά, ἐλλείπει συγκεκριμένων πληροφοριῶν, καταφεύγει ὁ συγγραφεὺς εἰς ὑποθέσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων κατόπιν στηρίζεται, ὡς ἐπὶ πραγματικῶν δεδομένων. Οὕτω φρονεῖ ὅτι τὸ φρούριον τῶν Σερβίων ἐκτίσθη ἢ ἀνεκαινίσθη ὑπὸ

του Ίουστινιανού. Τό ότι δὲ τοῦτο δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου εἰς τὸ βιβλίον του περὶ τῶν κτισμάτων του Ίουστινιανού, ἐξηγεῖ μὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τότε τὰ Σέρβια θὰ εἶχον ἴσως ἄλλο ὄνομα (σελ. 4 κ. ἐξ). Κατωτέρω ὁμως (σελ. 71) τὴν ὑπόθεσιν ταύτην θεωρεῖ πλέον ὡς βεβαιότητα καὶ ὁμιλεῖ ἀνεπιφυλάκτως περὶ τοῦ Ίουστινιανού ὡς Ἰδρυτοῦ τοῦ φρουρίου. Εἶναι ἐν τούτοις ἐντελῶς ἀπίθανον καὶ οὔτε καμμία ἀπολύτως ἔνδειξις ἀρχαιολογικὴ ἢ ἱστορικὴ ὑπάρχει ὅτι ἡ κτίσις τῶν Σερβίων ἀνέρχεται εἰς τόσον παλαιούς χρόνους. Τό ότι βεβαίως ὁ βράχος τῶν Σερβίων, λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς στρατηγικῆς του σημασίας, θὰ ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀναμφισβήτητον. Ὅτι ὁμως ἐκεῖ ὑπῆρχε φρούριον καὶ πόλις, ὅπως κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανον, δεδομένου ὅτι οὐδὲν ἀρχαῖον ἶχνος ὑπάρχει ἐκεῖ, ἐν ᾧ ἀντιθέτως ἡ γύρω περιοχὴ εἶναι πλήρης ἀρχαίων λειψάνων.

Κύριος σκοπὸς τοῦ συγγραφέως εἶναι, ὅπως ἄλλωστε ἀναφέρει καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου του, ἡ ἀφήγησις τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τῶν Σερβίων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Εἰς συντομώτατον ὁμως κεφάλαιον ἐκ 5 σελίδων (σελ. 70 — 74) περιγράφει οὗτος τὰ σωζόμενα ἐκεῖ μεσαιωνικὰ μνημεῖα «ἀκροθιγῶς ἢ μᾶλλον ἐρασιτεχνικῶς», ὡς ὁ ἴδιος λέγει ἐν ὑποσημειώσει. Νομίζομεν ὁμως ὅτι ὁ συγγραφεὺς θὰ παρῆχε σπουδαιότατην ἐκδούλευσιν εἰς τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν Βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν, ἂν ἔβιδε λεπτομερεστέραν κάπως περιγραφὴν τῶν σπουδαιοτάτων αὐτῶν μνημείων, ἀπλὴν καὶ μόνον περιγραφὴν, ἢ ὅποια θὰ τὸν ἀπῆλλασεν ἀπὸ τὸν καθορισμὸν χρονολογιῶν, ἀρχιτεκτονικῶν συστημάτων καὶ ζωγραφικῶν σχολῶν, ζητημάτων δηλαδὴ πολυπλόκων, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦσι πολλὰς εἰδικὰς γνώσεις καὶ μακρὰν μελέτην καὶ ἔρευναν. Ἐν τῇ παρεχομένῃ ἄλλωστε περιγραφῇ ὁ συγγραφεὺς παρέλειψε ν' ἀναφέρῃ σπουδαιότατα μνημεῖα, ὡς τὸν ἠρειπωμένον ναῖσκον τοῦ Προδρόμου, λίαν ἐνδιαφέροντα διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του, καὶ τὸν ναῖσκον τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων μὲ ἀξιολόγους τοιχογραφίας τοῦ 1600. Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ναύσκου τῶν Ἀγ. Θεοδώρων, τοῦ ὁποίου τὴν ὠραίαν διὰ κεράμων ἐξωτερικὴν διακόσμησιν κατέστρεψε τελευταίως κατὰ τρόπον βανδαλικώτατον δι' ἀσβεστώματος κάποιος φιλοπρόδοτος ἐξωραϊστικὸς (!) Σύλλογος τῶν Σερβίων, οὐδένα λόγον κάμνει ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν πολυτίμων τοιχογραφιῶν, ποῦ κοσμοῦν τὸ ἐσωτερικόν του.

Ὅπωςδὴποτε τὸ μικρὸν βιβλίον τοῦ κ. Παπαθανασίου, παρὰ τὰς ἀτελείας του, τὰς ὁποίας ἄλλως καὶ ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζει, παρὰ τὴν παρεμβολὴν κεφαλαίων μικρὰν ἔχόντων ἀχέσιν πρὸς τὸ κύριον θέμα του, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι τὸ περὶ Ἑλιμείας (σελ. 18 — 22), τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ ἐνδιαφέρουσαν αὐτοτελεῖ μὲλέτην, παρὰ ταῦτα, εἶναι καλὴ συμβολὴ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Δ. Μακεδονίας. Θὰ ἐκτιμηθῶσι δὲ ἀρκούντως οἱ κόποι τοῦ συγγραφέως ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός ὅτι οὗτος εἰργάσθη εἰς βιβλιοθήκας ὄχι πλουσίας, ἐστερημένας καὶ στοιχειωδῶν πολλάκις βιβλίων.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ ἐμιμοῦντο τὸν κ. Παπαθανασίου καὶ ἄλλοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις φιλόστορες καὶ νὰ ἔβιδαν κατὰ τρόπον ἀπλοῦν μελέτας περὶ τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τῆς ἰδιαιτέρας τῶν πατρίδος καὶ ἀπλῆν, ἀλλὰ λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν παλαιῶν τῆς μνημείων. Θὰ παρῆχον πραγματικὴν ἐκδούλευσιν, διὰ τὴν ὅποیان καὶ οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ ἔρευνηταὶ τῆς τέχνης θὰ τοὺς ἦσαν εὐγνώμονες.